

Slaviša Raković

Nezavisni istraživač, Beograd

slavisa.rakovic@gmail.com

Vikipedija kao predmet istraživanja, etnografski *teren* i izvor informacija (?): Netnografija najpopularnije *onlajn* enciklopedije¹

Apstrakt:

U radu se predstavlja etnografski istraživački potencijal Vikipedije, *onlajn* enciklopedije otvorene svim korisnicima za pisanje članaka. Polazi se od tvrdnje da se, pri kreiranju sadržaja na Vikipediji, *oflajn* prakse konstruisanja narativa „istine“ i „tačnosti“ često prenose u *onlajn* prostor, čime ova enciklopedija postaje polje dinamične komunikacije samih tekstova, ali i njihovih autora. Istovremeno, tekstovi na Vikipediji i njihovi autori podležu korektivnoj recenziji i kritici čitalaštva i drugih autora, što je čini lokacijom stalnih promena decentralizovanim praksama uređivanja. Uzimajući u obzir da je Vikipedija prostor neprestane otvorene komunikacije, zaključuje se da se ona može videti kao istovremeni etnografski predmet istraživanja, *teren* i, iako nepouzdan, izvor informacija koji, bez obzira na kritike, učestvuje u širenju znanja.

Ključne reči:

Vikipedija, otvorena enciklopedija, *onlajn* etnografija, etnografski teren

„Vikipedija je izgrađena na ličnim interesovanjima i idiosinkrazijama pisaca članaka; u stvari, može se čak reći, a da se ne zvuči previše sentimentalno, i da je izgrađena na ljubavi. Strast ka pisanju autora članaka može da odvede duboko do trivije poput – iscrpnih detalja o desetinama različitih vrsta softvera za vezenje, stranicama posvećenih bejzbol igra-

¹ Svi citati i parafraze sa engleskog jezika su moji prevodi. Neki delovi teksta o istoriji, kao i teorijska razmatranja o Vikipediji kao hipertekstualnoj i za uređivanje svima otvorenoj enciklopediji, a koji su neophodni za razumevanje argumentacije u ovom radu, preneti su direktno iz mogej rada o vikipedijskim biografijama Avda Međedeovića (Raković 2023).

čima koji nose naočare, te do kratke, ali dirljive biografske skice o Han-ziru, jedinoj svinji u Avganistanu“.²

Vikipedija je *onlajn* enlikopedija otvorena svima za uređivanje. Kao takva, postala je neizbeženi segment internet pejzaža i jedan od najčitanijih sajtova trenutno.³ Takođe, Vikipedija se smatra i najuspešnijim saradničkim *onlajn* projektom do sada, kao i najmasovnijim projektom tzv. građanske nauke (Bruckman 2022; Jemielniak 2014). Otvorena za uređivanje anonimnim autorima, Vikipedija je od samog početka bila kritikovana kao nepouzdana izvor informacija, kao izvor netačnih informacija, a bivala je optuživana i za ideološku pristrasnost. Ipak, pretragom na internetu, Vikipedija često bude prva na listi izvora informacija o osobi, pojmu, fenomenu o kojem je čitalac želeo nešto da sazna. Na Vikipediji se može čitati o fizici, hemiji, pčelarstvu, biografijama ličnosti iz javnog života, jezicima, filmovima, medicini, ali i o biografijama fiktivnih likova poput onih iz serije *Očajne domaćice* čije su izmišljene životne priče do detalja prepričane, itd.

Vikipedija je samo jedna od stranica na internetu, ali zbog načina na koji nastaje i zbog obima tema koje pokriva, rezonance koju stvara u javnom prostoru, te zbog kontroverzi i debata koje je prate, svakako nije obična stranica. U ovom tekstu govorim o Vikipediji kao komunikacionoj, rezonantnoj platformi koja se, etnografski posmatrano, kao uostalom i sam internet u celosti, može shvatiti kao: predmet istraživanja (hipertekstualna otvorena enlikopedija), zatim kao etnografski *teren* (posmatranje i analiziranje kreiranja narativa o određenim fenomenima na Vikipediji intervencijama različitih autora tekstova), ali i kao izvor informacija – bez obzira na kritike da se radi o nepouzdanom izvoru zato jer je otvorena svim korisnicima interneta za uređivanje. Kako Vikipedija ne bi postojala bez interneta, pre nego što predstavimo etnografski potencijal Vikipedije, osvrnućemo se na *netnografiju* uopšte tj. na etnografiju na internetu – kao istovremenom izvoru podataka, *terenu* za etnografiju te predmetu istraživanja (tj. internet u celosti kao fenomen koji se istražuje).

2 “Wikipedia is the Last Best Place on the Internet”. *Wired*, autor Richard Cooke, objavljen 17. februara 2020. <<https://www.wired.com/story/wikipedia-online-encyclopedia-best-place-internet/>> Pristupljeno 10. novembra 2023.

3 „July 2023 Rankings: The World’s Most Visited Websites Around the Globe“. *Digital Information World*, autorka dr. Hura Anwar, objavljen 26. jula 2023. <www.digitalinformationworld.com/2023/07/july-2023-rankings-worlds-most-visited.html> Pristupljeno 8. novembra 2023.

Netnografija: Etnografija na internetu

Proučavajući internet kao neodvojivi deo života većeg dela čovečanstva Kristin Hajn, britanska profesorka sociologije nauke i tehnologije, definisala je *odlazak* na internet kao postupak *ugrađen* u iskustvene prakse (eng. *embedded*), ali i kao *otelovljeno* (eng. *embodied*) delatno iskustvo te kao *osvakodnevljenu* praksu postojanja. Hajn tvrdi da u savremenom društvu internet više nije transcendentni *sajber* prostor, već je postao nešto što je iskustveno učitano u živote ljudi, osmišljavajući njihovo delatno postojanje u određenim iskustvenim kontekstima. Dakle, prema ovoj autorki, internet je sve više *deo* nas, a ne neko transcendentno *sajber-prostorno* iskustveno mesto postojanja, zato što, kako ona tvrdi, „često ne razmišljamo o ‘odlasku na mrežu’ kao o diskretnom obliku iskustva, već se nalazimo na mreži kao produžetku ostalih otelovljenih načina postojanja i delovanja u svetu“. Što se tiče „osvakodnevljavanja“, ova autorka kaže da internet iščezava kao vanredni aspekt svakodnevnog života zato jer je postao infrastruktura svakodnevice koja nudi alate i veštine za obavljanje aktivnosti tokom života (Hine 2015).

Hajn je jedna od mnogo autora koji se bave istraživačkim potencijalima interneta i istrživanjima na internetu zato što je internet, od nastanka do danas, postao nezaobilazno istraživačko okruženje društvenih i humanističkih nauka. Štampan je veliki broj radova i knjiga koji imaju odjeka u međunarodnoj društvenoj nauci, a ovde ćemo navesti samo neke od autora radova dostupnih na engleskom jeziku (Steinsson 2023; Grasseni *et al.* 2022; Kozinets 2015; Przybylski 2020; Hjorth 2017; Antonijević 2015; Haverinen 2015; Terras *et al.* 2013; Underberg and Zorne 2013; Postill 2011). Ni domaća nauka nije zaostajala kako u istraživanju etnoantropološkog kapaciteta interneta, tako ni i u *onlajn* istraživanjima određenih etnografski interesantnih fenomena (upor. Gavrilović 2004; Trifunović 2010; Blagojević 2011; Banić Grubišić 2012; Vitković 2013; Perković, Janković i Jović 2019; Radivojević 2020; Zlatović 2022). Zajedničko je ovde pomenutim knjigama i člancima, bilo da se radi o teorijskim uvidima ili istraživanjima konkretnih fenomena u internet okruženju, da ukazuju da se, u etnografskom smislu, u zavisnosti od toga da li je internet sredstvo, izvor podataka ili istraživački materijal, ova istraživanja vide kao istraživanja uz pomoć interneta (sredstvo), istraživanja na samom internetu (prostor istraživanja) i istraživanja o internetu kao istraživačkom materijalu (Haverinen 2015). Drugim rečima, internet možemo posmatrati kao istovremeni izvor podataka, *teren* i predmet istraživanja.

Internet kao izvor podataka vidimo kada na njemu nalazimo podatke koje koristimo u svrhe istraživanja. Znamo da su *onlajn* dostupne biblioteke (digitalizuju se i stare knjige), naučni časopisi, rezultati naučnih istraživanja se objavljuju na stranicama naučnih institucija. Takođe, mnogi univerziteti snimaju predavanja svojih predavača i na snimcima internih seminara predstavljaju svoja aktuelna istraživanja. Mnoge naučne konferencije se prenose online uživo i(li) naknadno postavljaju na veb stranice kako bi bile dostupne (ili svima ili onima koji imaju nalog za pristup). Internet je izvor podataka zato što se društveno-politički, a samim tim i naučni i kulturni život prenose u *onlajn* prostor i tako nam se daje pristup podacima kojima pre nastanka interneta ili ne bismo imali lak pristup ili ne bismo imali pristup uopšte. Upravo zahvaljujući internetu danas možemo znati mnogo više o udaljenim kulturama nego samo pre tri decenije.

Bivajući izvor podataka internet može biti i etnografski *teren* gde se obavlja istraživanje i tada smo bliži tzv. *netnografiji* nego upotrebi interneta za puko prikupljanje podataka koji su nam potrebni u istraživanjima. Netnografija je etnografija u *onlajn* prostoru tj. internetom posredovana etnografija u kojoj se digitalnim učestvovanjem i posmatranjem prikupljaju i tumače podaci o određenom fenomenu ili se samo digitalno učestvovanje i posmatranje izučava kao fenomen. Kozinec netnografiju definiše kao etički zasnovano, temeljno etnografsko istraživanje u kojem se provodi *onlajn* posredovani komunikacioni rad, *onlajn* učestvuje i posmatra, uz nove načine internetom posredovanog prikupljanja podataka, njihove analize i predavljanja rezultata (Kozinets 2015: 1). Netnografija se pokazala korisnom, kako tvrdi Kozinec, u otkrivanju stilova *onlajn* interakcije, ličnih narativa, pravila *onlajn* ponašanja u određenim virtuelnim zajednicama, praksama funkcionisanja *onlajn* zajednica, izučavanjima rituala, diskurzivnih stilova, manifestacija kreativnosti, kao i inovativnih formi saradnje i tehnologijom posredovane društvene organizacije (Kozinets 2015: 3). Netnografija je moguća zato što je internet postao *teren*, prostor u kojem se posmatra, učestvuje, ali i interpretativno angažuje u samom prostoru u kojem se prikupljanje podataka dešava.

Dakle, u *onlajn* etnografiji internet je istovremeno i *teren*, samim tim i izvor podataka, ali može biti i sam predmet istraživanja kada posmatramo određena ponašanja u kontekstu tehnološkog razvoja – pri čemu želimo saznati, na primer, kako razvoj interneta i razvoj sadržaja na internetu utiče na promene u samim virtuelnim zajednicama, na komunikaciju na internetu, ali i na recepciju sadržaja na internetu u *oflajn* okruženju tj. u

svakodnevnom životu (ovo je posebno značajno u sadašnjem trenutku novog talasa internet etnografije u vremenu proliferacije veštačke inteligencije - npr. ChatGPT kao trenutno najkorišćenije platforme).⁴ Internet je, dakle, predmet istraživanja onda kada ga posmatramo u celini kao fenomen u društvu i kada izučavamo njegov uticaj na društvo, kao i kako se ono što se dešava u društvu prenosi u *onlajn* prostor, a takođe i kako se ono što se dešava u virtuelnom prostoru reflektuje na društvo. Uloga interneta, tj. sadržaja na internetu, kao izvora informacija je jasna, a razlika između interneta kao *terena* i interneta kao predmeta istraživanja je samo u tome što se internet kao etnografski *teren* koristi *iznutra* tj. postoji angažovanje istraživača sa sadržajima i drugim korisnicima (makar samo interpretativno), dok se internet kao predmet istraživanja posmatra *spolja* – kao činjenica savremenog života koja ima značajan odjek na dešavanja u tzv. *oflajn* životu. Kao jedna od najpopularnijih stranica na internetu već duži niz godina i kao otvorena enciklopedija koju može svaki korisnik interneta i uređivati, Vikipedija se, takođe, može posmatrati kao istovremeni predmet istraživanja i, iako upitni, izvor informacija, te kao kao etnografski *teren* – o čemu pišem na nastupajućim stranicama.

Netnografija na Vikipediji: šta je čini zanimljivim predmetom istraživanja, koliko je (ne)pouzdana i kako se može shvatiti kao etnografski teren?

„... Vikipedija (Wikipedia) je jedan od najrevolucionarnijih poduhvata narodnog prosvjetiteljstva. Niti jedan izvor informacija, pa i primjenjivog znanja, nije na jednom mjestu, na tako velikom broju jezika okupio toliku količinu upotrebljivih i stalno ažuriranih podataka i pružio ih besplatno svakom ko ima pristup internetu. Uz sve manjkavosti, propagandne i komercijalne zloupotrebe vikipedije, ona je najveća narodna kuhinja znanja i emancipacije običnog čovjeka“ (Bogdanić: 2013, 18)

Vikipedija kao predmet istraživanja

Vikipedija je predmet istraživanja mnogih naučnika iz oblasti društvenih nauka u svetu kojima je zanimljiva iz niza razloga. U na-

⁴ O istoriji internet etnografije više u: Haverinen 2015. ChatGPT je dostupan na: <https://chat.openai.com/>. U ovom sam radu koristio ChatGPT da prilagodim naprednijem engleskom jeziku svoj prevod apstrakta sa srpskog na engleski.

šoj društvenoj nauci, međutim, tek je nekolicina istraživača, barem kako pokazuje jednostavna pretraga u Google pretraživaču, pokazalo interesovanje za izučavanje ove otvorene enciklopedije (Raković 2023; Janjić 2021; Stanisavljević Petrović, Pavlović i Mamutović 2017; Kleut 2015; Petkovska 2012). Šta čini Vikipediju zanimljivim predmetom istraživanja? Naime, i pre Vikipedije bilo je *onlajn* enciklopedija, ali ono što je posebno u vezi sa Vikipedijom jeste da se ideja uspostavljanja ove *onlajn* enciklopedije oslanjala na pokret za tzv. *slobodni softver* (engl. free software movement), koji se zalagao na neprimenjivanje autorskih prava na proizvode intelektualnog rada, a što će biti ključno za sam nastanak i razvoj Vikipedije (Reagle u Petkovska 2012: 65).

Započeta u januaru 2001. godine na engleskom jeziku da bi ubrzo postala dostupna na više desetina, a kasnije i stotina, drugih jezika, 2022. godine rangirana je kao sedmi najpopularniji sajt na Internetu. Prema *Wikimedia Endowment Fund* (Zadužbinski fond Vikimedije), američkoj organizaciji za prikupljanje donacija za ovaj sajt, Vikipedija ima 57 miliona članaka napisanih na 310 jezika.⁵ Važna inovacija Vikipedije bila je i ostaje – uključivanje sadržaja iz popularne kulture te otvorenost amaterima – tj. nenaučnicima da pišu tekstove (Lund 2017: 50), što navodi neke autore da tvrde da je vikipedijska proizvodnja i širenje znanja, ne nužno negativna, „amaterizacija“ samog znanja (Burke 2012: 273). Nazivana je narodnom enciklopedijom na kojoj su članci duži i detaljniji od onih u štampanim enciklopedijama, te na kojoj su tekstovi i kvalitativno drugačiji u smislu savremenosti informacija i blagovremenog ažuriranja članaka i koja, u odnosu na način kreiranja sadržaja, implicitno usvaja norme savremenih novinskih organizacija (Kolbitsch i Maurer 2006). Vikipedija je jedno od najvećih skladišta informacija na svetu i jedna od napopularnijih lokacija za pristup informacijama, a oni koji je uređuju doprinose ishodima njenih politika i smernica tako što učestvuju u oblikovanju percepcije i razumevanja sveta čime je Vikipedija postala epistemološki nezaobilazna u analizi participativne društvene produkcije znanja (Denning et al. 2005; Reagle 2010; McDowel i Vetter 2022; Bruckman 2022). Vikipediju kao predmet istraživanja neki autori vide u kontekstu izučavanja ekosistema znanja u kojem se dešava sinteza postojećih i međusobno suprotstavljenih tumačenja stvarnosti (Vanderdorpe 2015), te je istražuju u odnosu na sam način na koji nastaje - kao deo mreže koja proizilazi iz semantičkih međuzavisnosti raznovrsnih vrsta znanja (Zlatic 2011).

Bruckman piše da sticanje tj. stvaranje znanja nije individualan, već je društveni proces tj. znanje nastaje iz uspešne društvene, ili barem

⁵ <wikimediaendowment.org/> Pristupljeno 7. novembra 2023.

kolegijalne, saradnje (Bruckman 2022: 93), te da Vikipedija jeste proizvod društvene saradnje u kojoj se sticanje i stvaranje novog znanja razume kao rezultat kompetentno kognitivne moći delovanja⁶ tj. *agentnosti* uključenih u proces (Greco 2021, citiran u Bruckman 2022: 71). Na tragu ovakvog viđenja angažovanja na Vikipediji, Jemielniak piše da je ova *onlajn* enciklopedija, sa svim svojim manama, oličenje habermasovske platforme racionalnog diskursa na kojoj se emancipuje komuniciranje znanja omogućavanjem egalitarnog stvaranja i deljenja znanja čime se, ujedno, i suprosvetljuje tezi da su informacione tehnologije nužno oruđe društvene kontrole i dominacije određenih narativa i diskursa (Jemielniak 2014: 86). U kontekstu razumevanja procesa proizvodnje Vikipedije, Rigl upotrebljava koncept *stigmurgija* (Reagle 2010:146) koji opisuje kao kolaborativnu proizvodnju znanja u *dobroj veri* („good faith“), koje nije zasnovano samo na komunikaciji korisnika već i na onom znanju koje je prethodilo nastajanju novih sadržaja (Reagle 2010: 45-73). U kompjuterskoj nauci *stigmurgija* se definiše kao način komunikacije u decentralizovanim sistemima gde pojedinci komuniciraju jedan s drugim tako što menjaju okolinu u kojoj se komunikacija dešava (Ianero et al. 2021). Po načinu na koji je organizovana, Vikipedija je, dakle, *onlajn* lokacija stalnih promena decentralizovanim praksama uređivanja zasnovana na principu demokratizacije znanja – tj. činjenja dostupnim široj publici različitih oblasti znanja, ali i otvaranjem prostora svima da stvaraju i uređuju sadržaj, što je i čini zanimljivim predmetom istraživanja.

Vikipedija kao izvor podataka: pouzdanost participativnosti u kreiranju sadržaja na *onlajn* otvorenoj enciklopediji

Što se tiče Vikipedije kao izvora podataka, mnogi članovi akademske zajednice joj prigovaraju nepouzdanost. S druge strane, pojedini „branioci“ ove prigovore vide u samom postojanju Vikipedije kao otvorene enciklopedije koja preispituje tradicionalnu društvenu konstrukciju i širenje znanja, u kojoj su, kako kažu, „ovlašćeni“ članovi

⁶ Za termin *agency* u ovom kontekstu koristim prevod „moć delovanja“ koji je u svom tekstu „Angažovano prevođenje filozofije: sličaj pojma *agency*“ iz 2018. godine predložila Adrijana Zaharijević navodeći da: „Sintagmom „moć delovanja“ zadržava se dinamički aspekt ove reči, koja podrazumeva i činjenje i proizvode činjenja (učinke), ali i uslove mogućnosti činjenja, odnosno moć da do delovanja uopšte dođe. Ona takođe podrazumeva temeljnu procesualnost stanja delovanja, jer uvodi i dimenziju njegovih uslova – ono što delovanju prethodi i mora da prethodi da bi ga uopšte bilo – ali i dimenziju njegovih efekata – ono što ostaje upisano u odnose moći koji se svaki put iznova utvrđuju i (re)konsoliduju samim delovanjem“ (Zaharijević 2018: 3-4).

akademske zajednice igrali ulogu ključnih čuvara diseminatora znanja (Jemielniak 2014: 184). Još od ranih dana u nastajanju Wikipedije u globalnom poretku viđeni su kao potencijalni rizici: netačnost sadržaja, nepoznati motivi autora, nepouzdana ekspertiza autora, nekonzistentnost sadržaja, nepostojanje izvora i neproverljivost, selektivno kreiranje sadržaja opterećeno pristrasnim interesima, kao i kulturne razlike autora na Wikipediji, njihove namere pri pravljenju sadržaja, nedovoljna zastupljenost žena kreatoriki sadržaja, seksizam⁷ itd. (Denning et al. 2005; Lih 2009; Martin 2018; Bruckman 2022). Podaci, videli smo, pokazuju da je Wikipedija ipak postala popularan izvor informacija bez obzira što se ne radi o naučnoj enciklopediji, već o sistemu koji grade raznovrsni sastavljači sadržaja koji moraju zadovoljiti osnovni princip proverljivosti napisanih informacija (referenciranje), a ne nužno pisati „istinu“⁸.

Pri samom objavljivanju sadržaja tri su osnovna postulata kojih se autor teksta mora pridržavati: neutralna tačka gledišta, proverljivost i neobjavljivanje istraživanja/sadržaja koja ranije nisu nigde objavljena (dakle, sve što se objavi na Wikipediji treba da je već negde drugde objavljeno).⁹ O zahtevu za neutralnim gledištem na stranicama na bosanskom jeziku se kaže da pisanje na Wikipediji „podrazumijeva da se činjenice i ideje trebaju prezentirati na takav način da ih i pristalice i protivnici nekog gledišta mogu prihvatiti“.¹⁰ Stranica na srpsko-hrvatskom, u vezi sa zahtevom da se objavljuje samo ono za šta već postoji izvor tj. što je već negde drugde objavljeno, kaže da je „jedini način da dokažete da ono što unosite u članke nije „originalno“ istraživanje je da navedete provjerljive izvore, gdje postoje informacije koje su u 'direktnoj vezi' sa predmetom članka i koje pomažu kredibilitetu sadržaja u članku“.¹¹ Što se tiče proverljivosti, Wikipedija na srpskom kaže: „Prag za uključivanje u Wikipediju je proverljivost, ne istinitost — istina, sama po sebi, bez pouzdanog i proverljivog izvora, nije dovoljna. Zato, koliko god da ste ubeđeni da je nešto istina, ne unosite to u članak ukoliko nemate pouzdan

7 Kada govorimo o seksizmu, govorimo o omalovažavnjima žena na meta-stranicama Wikipedije, ali i o nedovoljnom broju članaka o doprinosu žena određenim oblastima znanja što je nagnalo Džesiku Vejd (Jessica Wade), fizičarku sa Imperial Colledge-a iz Londona, da napiše više od 1600 biografija žena naučnica koje bi, možda, ostale nepoznate. Izvor: <www.openculture.com/2022/10/meet-the-physicist-who-has-created-1600-wikipedia-entries-for-important-female-minority-scientists.html> Pristupljeno 13. novembra 2023.

8 <sh.wikipedia.org/wiki/Wikipedija:Proverljivost> Pristupljeno 7. novembra 2023.

9 <en.wikipedia.org/wiki/Reliability_of_Wikipedia> Pristupljeno 7. novembra 2023.

10 <bs.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Neutralno_gledište> Pristupljeno 7. novembra 2023.

11 <sh.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Bez_vlastitog_istraživanja> Pristupljeno 7. novembra 2023.

i proverljiv izvor za tu tvrdnju¹². Međutim, problem nastaje kada nije jasno šta treba i može da bude izvor podataka i kada se radi o pristrasnoj politici citiranja tj. kada se jedna vrsta izvora favorizuje u odnosu na, njoj suprostravljenu, drugu vrstu izvora. Istraživanja pokazuju da proverljivost „činjenica“ sa Vikipedije zavisi i od toga na kojem je jeziku članak napisan tj. da se na nekim jezicima, iz različitih razloga, lakše otkrivaju objavljene neistine nego na nekim drugim.¹³ Sama Vikipedija kaže da „proverljivost sama po sebi nije dovoljna da bi se neki izvor uključio u članak“.¹⁴

Tačnost podataka na Vikipediji bila je tema istraživanja još u ranim fazama nastanka ove enciklopedije. Na primer, *Nejčr* je 2005. objavio rezultate analize širokog spektra unosa sa sajtova Vikipedije i Enciklopedije Britanika (Britannica) koji su pokazali da nema velike razlike između ove dve enciklopedije,¹⁵ što je dovelo do pokretanja rasprave o metodama koje su istraživači časopisa *Nejčr* koristili pri analizi i upoređivanju članaka Vikipedije i Enciklopedije Britanika. Iz Britanike, enciklopedije sa akademskim prestižom, došle su tvrdnje da su njeni nedostaci preuveličavani, te da je *Nejčr* koristio problematičan pristup što se uzorka i statističke analize tiče, što je, prema sudu Britanike, učinilo istraživanje „beskorisnim“.¹⁶ Devet godina kasnije, prema analizi i pisanju grupe autora i nakon pregled 110 studija o Vikipediji objavljenih do 2013. godine, došlo se do zaključka je Vikipedija, uopšteno govoreći, pouzdan izvor informacija u značajnoj većini proučavanih domena (Mesgari et al 2014). Mekdovel i Vetter tvrde da pouzdanost Vikipedije zavisi od kvaliteta sekundarnih izvora, te da te izvore treba nezavisno ispitivati u procesu opšte evaluacije ove enciklopedije zato što zajednice urednika kao i zajednice čitalaca konstruišu pouzdanost, a ne pojedinačni autori ili čitaoci izvora (McDowel and Vetter 2022: 13). Na ovom tragu, Smiljana Antonijević piše da je, zbog participativnosti u kreiranju sadržaja, Vikipediji danas omogućeno da bude viđena kao ravnopravna koliko i tradicionalni načini proizvodnje znanja, tvrdeći da je pojava blogerskih platformi, kao i digitalizacija akademskih časopisa sa otvorenim pristupom od 1990-ih naovamo omogućila dostupnost istraživanja javnosti,

12 <sr.wikipedia.org/sr-el/Википедија:Проверљивост> Pristupljeno 7. novembra 2023.

13 “Wikipedia ‘facts’ depend of which language you read them in”. *The New Scientist*, autor Matt Reynolds, objavljen 13. decembra 2016. <www.newscientist.com/article/2115986-wikipedia-facts-depend-on-which-language-you-read-them-in/> Pristupljeno 1. novembra 2023.

14 <sr.wikipedia.org/sr-el/Википедија:Проверљивост> Pristupljeno 7. novembra 2023

15 “What is it with Wikipedia?”, *BBC*, autor Bill Thompson, objavljen 16. decembra 2005. <news.bbc.co.uk/2/hi/technology/4534712.stm> Pristupljeno 7. novembra 2023.

16 „Wikipedia study ‘fatally flawed’”. *BBC*, objavljen 24. marta 2006.

<news.bbc.co.uk/2/hi/technology/4840340.stm> Pristupljeno 30. oktobra 2023.

podstičući tako velike promene kako u izdavaštvu, tako i u naučnoj komunikaciji (Antonijević 2015: 15).¹⁷

Vikipedija kao etnografski teren

Smiljana Antonijević navodi da je tokom 2000-ih elektronsko izdavaštvo sa otvorenim pristupom dovelo do povezivanja međusobno udaljenih kako istraživača tako i zainteresovanog građanstva, što je razvilo nove prakse komentarisanja naučnih radova tj. dovelo do otvorene recenzije kojom recenzenti učestvuju u samoj proizvodnji znanja (Antonijević 2015: 15). Upravo participativnost čini Vikipediju, barem za sada, široj publici najpoznatiji primer tzv. građanske nauke i *onlajn* kreativne saradnje tj. „kolegijalne“ proizvodnje sadržaja pri čemu se, koristeći tzv. *opensource softver*, objavljuju tekstovi svima otvoreni za izmene (Bruckman 2022: 36). Vikipedija o samoj sebi, na stranici na engleskom, kaže da je ova enciklopedija projekat zajedničkog napora Vikipedijanaca.¹⁸ Privlačnost uloge *wikipedianca* je stvaranje znanja preispitivanjem same pozicije stvaraoca znanja koja je tradicionalno bila rezervisana za visokoprivilegovanu grupu naučnika, što je, verovatno, i razlog zašto Vikipedija nije široko cenjena u akademskim krugovima (Jemielniak 2014: 184). Sa milionima naloga wikipedianaca, ova enciklopedija i drugi projekti Vikimedije su verovatno najveće ko-

17 Danas je retko videti naučnu publikaciju u kojoj se Vikipedija navodi kao izvor informacija. U praksi, međutim, čini se da se ipak koristi, barem što se studentske populacije tiče. Ispitujući upotrebu Vikipedije u akademskim istraživanjima među pripadnicima akademske zajednice u Srbiji (52 sa statusom istraživača, 36 studenata i 6 predavača), Petkovska navodi da od 100 učesnika istraživanja koje je provela: „na pitanje da li upotrebljava Vikipediju u svom radu, 91 učesnik u istraživanju kaže da upotrebljava ili upotrebljava povremeno, dok svega 9 tvrdi da ovaj izvor uopšte ne upotrebljava u svom radu“ (Petkovska 2012: 77-80). Stanisavljević Petrović, Pavlović i Mamutović prenose, da njihovi podaci istraživanja objavljeni 2017. godine, na osnovu ispitivanja 186 studenata Univerziteta u Nišu, pokazuju da „brzo i lako pronalaženje potrebnih informacija motiviše polovinu ispitanih studenata za korišćenje Vikipedije, pored toga studenti ističu da koriste Vikipediju kao izvor znanja zato što su članci kratki i pregledni, što su pisani jednostavnim i razumljivim jezikom i zato što značajno štede vreme za učenje“ (Stanisavljević Petrović, Pavlović i Mamutović 2017: 42). Ipak, u akademskom životu se, iz već navedenih razloga, na upotrebu Vikipedije ne gleda blagonaklono. Na primer, priručnik za studente iz oblasti humanističkih nauka koji su uredile doktorandkinje sa Filološkog fakulteta Univerziteta u Beogradu svojim čitaocima prvo kaže da je “Vikipedija – besplatna enciklopedija koja se ne može koristiti kao akademski izvor informacija jer je može uređivati bilo ko, a sadržaj ne pregledaju naučnici, kao u slučaju akademske literature”, da bi u sledećoj rečenici bilo rečeno: “Međutim, možete ga koristiti da se informišete o temi, da pronađete ključne reči, imena, dalje veze, itd” (Mastilo 2023: 38).

18 <en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Wikipedians> Pristupljeno 1. novembra 2023.

laborativne inicijative u istoriji čovečanstva, a njihovi kreatori čine „globalni i kulturni kolektiv“ (Jemielniak 2014: 4).

Petkovska piše da je jedan od distinktivnih segmenata Vikipedije činjenica da je ona „zajednica, odnosno socijalna mreža“ i navodi da je „možda ponajmanje zajednica od svih socijalnih mreža, gde postoje neki vidovi socijalizacije za čitavu grupu i akteri znaju podosta jedni o drugima; ovaj aspekt se često navodi kao najveća vrednost Vikipedije i kao njena ključna odlika“ (Petkovska 2012: 69). Međutim, praćenjem podstranice „Razgovor“ koje postoje uz svaki vikipedijski članak može se videti da se na ovoj enciklopediji dešava neka vrsta socijalizacije – tj. da kreatori sadržaja poznaju rad jedni drugih (čak i kada nastupaju pod nadimcima), diskutuju i dele informacije. Takođe, možda u vreme kada je Petkovska pisala svoj tekst nije postojala *oflajn* socijalizacija urednika Vikipedije, no ona danas svakako postoji, kako globalno (konferencije *onlajn* i neposredno, skupovi, druženja) tako i lokalno (skupovi vikipedijanaca jednog jezika, npr. skupovi vikipedijanaca koji pišu na srpskom, a okupljaju se pod okriljem srpske Vikimedije).¹⁹

Petkovska navodi da neki istraživači insistiraju da je organizacija grupa koji stoje iza Vikipedije „decentralizovana i nehijerarhijski uređena, primer 'mrežne demokratije' gde su najvažniji deljenje, saradnja i učestvovanje“ (Petkovska 2012: 70). Međutim, bez obzira što je Vikipedija zasnovana na saradnji i participativnosti, hijerarhija na njoj nije u potpunosti odsutna. Pre svega, Vikipediju održava Vikimedija, koja od nastajanja naovamo, u cilju unapređivanja enciklopedije, neprestano razvija politike za uređivanje sadržaja, ali i pravila ponašanja (Steinsson 2023). Što se tiče samog uređivanja sadržaja, na primer, postoji više nivoa pristupa korisnika koji se dodeljuju na Vikipediji. Najpoznatiji su tzv. administratori i birokrate koji se odobravaju se konsenzusom vikipedijske zajednice. Administratori su urednici na Vikipediji koji imaju dodatna ovlašćenja, „među njima su i nadgledanje rasprava o člancima za brisanje i sprovođenje odluka zajednice donesenih konsenzusom o brisanju istih, nadgledanje novih i izmenjenih članaka kako bi se sprečili *očiti* vandalski napadi, i ispunjavanje zahteva korisnika koja zahtevaju administratorska ovlašćenja”.²⁰ Administratori, dakle, mogu menjati zaštićene strane, sprečavati vandalizam na Vikipediji, brisati i vraćati određene strane, blokirati i deblokirati korisnika itd. Da bi se postalo administratorom podnosi se zahtev na stranici za zahteve za administriranje, a izbor se vrši

19 “Pozivamo vas na okupljanje vikipedijanaca”. *Vikimedija*. < <https://wikimedia.rs> > Pristupljeno 7. novembra 2023.

20 <sr.wikipedia.org/sr-el/Википедија:Администратори> Pristupljeno 7. novembra 2023.

glasanjem urednika. „Birokrate“ su korisnici Wikipedije, koji se takođe biraju konsenzusom zajednice te kojima je data mogućnost da dodaju i uklanjaju administratore, druge „birokrate“, interfejs administratore itd. (postoji još niz ovlašćenja koje različiti korisnici Wikipedije sa različitim statusom mogu obavljati, poput tzv. check users, page movers itd, kao i politika kojih se moraju pridržavati, kako bi ova enciklopedija funkcionisala).²¹

Wikipedija, dakle, ipak nije prostor stvaranja tekstova bez ikakvih pravila i nadzora.²² Međutim, i pored postulata na kojima počiva, Wikipedija je prisutna u javnosti kao polje borbe za kontrolu raznih narativa. U radu o wikipedijskim biografijama guslara Avda Međedovića, tj. o pitanju njegovog etničkog porekla, na različitim jezicima regije, tvrdio sam da wikipedijski tekstovi često preslikavaju *oflajn* prakse konstruisanja narativa „istine“ i ne samo da perpetuiraju, već i omasovljuju rečenu praksu samim tim što je prenose u *onlajn* prostor koji je otvoren svima koji su zainteresovani, što tvori Wikipediju kao diskurzivno bojno polje tekstova, najčešće sa referenciranim izvorima“ gde se, za potrebe konstruisanja željenog narativa, primenjuju različite politike citiranja, pristrasnog uređivanja i 'arhitekture' teksta (Raković 2023: 516). Štaviše, popularnost Wikipedije i njen značaj u kreiranju narativa o određenim ličnostima, idejama i fenomenima doveo je do toga da određene interesne grupe i oglašivači naručuju i plaćaju da se za njih pišu tekstovi za Wikipediju (iako je ova enciklopedija volonterski zasnovana i pristup njoj je, za uređivanje i za čitanje, besplatan).²³ Naručeno i plaćeno pisanje za Wikipediju ima već dugu istoriju, a neki od slučajeva naručivanja bili su politički kontroverzni zbog „ulepšavanja“ biografija određenih ličnosti ili pozitivnog pisanja o ekološkom ponašanju određenih kompanija, što je proizvelo i novu reč *wikiwashing* te nateralo Fondaciju Wikimedija da 2014. godine promeni politiku uređivanja zahtevom da svaki tekst za koji

21 <en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Bureaucrats> Pristupljeno 7. novembra 2023.

22 Pored tri pomenuta postulata koji treba da se poštuju pri uređivanju sadržaja, na samoj enciklopediji se može čitati i da postoji pet osnovnih stubova Wikipedije: (1) Wikipedija je enciklopedija; (2) Wikipedija je napisana sa neutralne tačke gledišta; (3) Wikipedija je slobodan sadržaj koji svako može da koristi, uređuje i deli; (4) Urednici Wikipedije trebalo bi da se odnose jedni prema drugima sa poštovanjem i uljudnošću; (5) Wikipedija nema čvrtstih pravila. <sh.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Pet_stubova> Pristupljeno 30. oktobra 2023.

23 Prema nekim procenama, ako bi donacije prestale, Wikipedija bi mogla da nastavi sa radom celih 18 meseci bez potrebe da zaradi i jedan dolar. Izvor: „The great Wikipedia fundraising controversy“. *Slate*, autor Stephen Harrison, objavljen 2. decembra 2022. <<https://slate.com/technology/2022/12/wikipedia-wikimedia-foundation-donate.html>> Pristupljeno 7. novembra 2023.

je autor plaćen da napiše mora biti označen kao plaćeni članak.²⁴

Koliko je Vikipedija postala društveno relevantna svedoči da je više puta, na visokom društveno-političkom nivou, bila na udaru kritika zbog navodne političke pristrasnosti. Na primer, u SAD je optuživana za namerno umanjivanje značaja priča koja su viđene kao štetne za predsednika Džoa Bajdena (Joe Biden), te da je pristrasna levici, što tvrdi i Lari Sanger (Larry Sanger), njen suosnivač, koji je napustio projekat dve godine nakon što je doprineo u njegovom postavljanju na internet.²⁵ Politički potencijal Vikipedije najbolje se vidi tamo gde je ova enciklopedija bila ometana i ukidana, a njeni urednici kontrolisani i progonjeni. U nekim državama sa režimima u kojima su ograničene građanske slobodne Vikipedija bila je viđena i kao po sistem opasna enciklopedija. Na primer, u Pakistanu joj je ograničavan pristup zbog navodne blasfemije u sadržajima,²⁶ a u Saudijskoj Arabiji su agenti saudijskih vlasti prodrli u visoke rangove uredništva te angažovali ili primoravali svoje građane da rade kao doušnici za režim tako što će pratiti određene vikipedijske sadržaje i njihove autore, i prijavljivati ih vlastima.²⁷ U regionalnom kontekstu zanimljivo je pomenuti da je Ministarstvo kulture Crne Gore, reagujući na neuključivanje crnogorskog jezika kao jezika ove enciklopedije, reagovalo izjavom da je sa stanovišta Ministarstva kulture, crnogorska Vikipedija „važan projekat, koji, zahvaljujući formatu u kojem se prezentira, u velikoj mjeri obezbeđuje promociju crnogorskog identiteta i crnogorskog kulturno-istorijskog konteksta.”²⁸

Naslov ovog potpoglavlja je „Vikipedija kao etnografski *teren*“ i ovde postavljamo pitanje: da li Vikipedija može biti etnografski *teren*? Videli smo da se Vikipedija smatra, uslovno rečeno, zajednicom. Njeni članovi kommuniciraju u *onlajn* prostoru, jedni drugima unapređuju, preispituju,

24 “Paid editors on Wikipedia: Should you be worried?”. *The Conversation*, autorka Kim Osman, objavljen 21. avgusta 2014. <theconversation.com/paid-editors-on-wikipedia-should-you-be-worried-30527> Pristupljeno 4. novembra 2023.

25 “Wikipedia is not woke: Insists Jimmy Wales”. *The Telegraph*, autor Gareth Corfield, objavljen 25. februara 2023. <www.telegraph.co.uk/business/2023/02/25/wikipedia-not-woke-insists-founder-jimmy-wales/> Pristupljeno 7. novembra 2023.

26 “Pakistan blocks Wikipedia for ‘blasphemous content’”. *BBC*, autorka Maria Zaccaro, objavljen 4. februara 2023. <www.bbc.com/news/world-asia-64523501> Pristupljeno 7. novembra 2023.

27 “Saudi Arabia jails two Wikipedia staff in ‘bid to control content’”. *The Guardian*, objavljen 5. januara 2023.

<www.theguardian.com/technology/2023/jan/05/saudi-arabia-jails-two-wikipedia-staff-in-bid-to-control-content> Pristupljeno 7. novembra 2023.

28 “Vikipedija na crnogorskom jeziku važan projekat za promociju crnogorskog identiteta”. *Antena M*, autorka Marija Mitrović, objavljen 27. oktobra 2019. <www.antenam.net/drustvo/137577-vikipedija-na-crnogorskom-jeziku-vazan-> Pristupljeno 1. novembra 2023.

kritikuju ili samo prate rad jedni drugih (veza za „Razgovor“ prati svaki članak), neki se sreću i uživo. Među njima postoji hijerarhija, stiču i gube statuse na Vikipediji koja, opet, ima svoje stubove na kojima stoji kao *onlajn mesto* i postulate čije poštovanje zahteva od kreatora sadržaja (vidi fusnotu 22). Uključena je za sve teme i sve oblasti znanja, izaziva ideološke kontroverze, biva zabranjivana, kritikovana zbog (ne)inkluzivnosti, biva prostor špijunaže zarad praćenja „opasnih“ sadržaja po neko društvo, i iako je, kako mnogi tvrde, nepouzdan izvor informacija, neke sudije je citiraju u svojim odlukama.²⁹ Znamo da Vikipediju *onlajn* i *oflajn* predstavlja i održava tj. *hostuje* Fondacija Vikimedija i da sada postoji na više od 300 jezika te da mnoge od njih lokalno imaju, kao podršku, lokalne vikimedijske neprofitne organizacije. Recimo, u srpskom slučaju, sudeći po aktivnostima predstavljenim na veb stranici, lokalna Vikimedija može biti viđena kao lokalni *onlajn* i *oflajn* „Dom kulture“ koji okuplja vikipedijance srpskog jezika, organizuje treninge za pisanje člana iz različitih oblasti znanja, promovise Vikipediju u društvu itd, što se sve onda prenosi na to kako srpska Vikipedija izgleda i funkcioniše kao zajednica. Uzimajući sve ovo u obzir, kao *mesto* i *prostor* u kojem se *susreću*, komuniciraju, međusobno preispituju i negiraju različiti narativi, Vikipedija, zaključujemo, svakako može biti etnografski *teren* za istraživanje različitih fenomena društvenog života.

Zaključak

„Neko ko čita Vikipediju „prilično je u poziciji posetioca javnog toaleta“, kaže gospodin MekHenri, bivši urednik Enciklopedije Britanike. ‘Toalet može biti očevidno prljav, tako da posetilac zna da treba bude veoma pažljiv. Ili, može izgledati prilično čisto, tako da posetioca može opustiti lažni osećaj sigurnosti. Ono što posetilac sigurno ne zna - jeste ko je koristio taj toalet pre njega.’ Čovek se zapita da li bi ljudi poput gospodina MekHenrija više voleli da uopšte nema javnih toaleta“.³⁰

Prema pisanju lista *The Sydney Morning Herald* „mnoge studije o tačnosti Vikipedije upoređuju je sa referentnim izvorom – udžbenikom ili studijom koju su recenzirali stručnjaci“. Međutim, autor novinskog

29 “Judges rely on Wikipedia for their opinions, a new study finds”. *The Washington Post*, autor Noam Cohen, objavljen 5. Avgusta 2022. <www.washingtonpost.com/outlook/2022/08/05/judges-rely-wikipedia-their-opinions-new-study-finds/> Pristupljeno 8. novembra 2023.

30 “What Wikipedia’s First Users Got Wrong”. *Time*, autorka Lily Rothman, objavljen 15. Januara 2015. <time.com/3667915/wikipedia-anniversary/> Pristupljeno 3. novembra 2023.

članka se pita: „... da li je ovo pošteno? Svi izvori znanja nose određeni nivo greške, bilo da je to enciklopedija, novinski članak ili recenzirana studija. Britanika nosi greške. Naučnici sve više otkrivaju da recenzije kolega pružaju malu zaštitu od greške - ili čak od potpune prevare“. Ova tvrdnja autora novinskog teksta zasnovana je na intervjuima sa nekoliko istraživača Vikipedije. Jedna od njih, u ovom radu pominjana, Ejmi Brukman tom je prilikom rekla da „članak u časopisu recenziraju tri stručnjaka (koji mogu, a možda i ne moraju da proveravaju svaki detalj), a njihovo mišljenje se cementira jednom za svagda, dok sadržaj popularne stranice Vikipedije recenzira na hiljade ljudi“. U istom novinskom tekstu, takođe u odbranu Vikipedije, Matiju Onil (Mathiu O’Neil) sa Univerziteta u Kanberi, kaže da je „ceo proces kolektivne proizvodnje znanja tu da ga svi vide, što je zaista važno u doba velikog nepoverenja u institucije“, pitajući se: “Zašto nastavno osoblje ne voli Vikipediju? Ne znam. Pretpostavljam da je to zato što je njihovo viđenje (Vikipedije) zastarelo... Sve dok su informacije u tekstu u redu, koga briga ko ih piše?”³¹

Znamo da, idealno, dobar vikipedijski članak mora citirati izvor iz kojeg je preuzet neki podatak, mišljenje, ideja. Ali, baš kao i u slučaju akademskih članaka, citiranje ne garantuje pouzdanost jer, kako piše Rej (Ray), „citiranje je političko... citati nam skreću pažnju na ideje koje su navodno važne, i mera su nečijeg intelektualnog uticaja tako da oblikuju ono što možemo da mislimo o datoj oblasti” (Ray 2018). S druge strane, „savesne prakse citiranja podstiču nas da citiramo ljude zato što imaju dobre ideje, a ne zato što imaju status. Podstiče nas da pažljivo razmišljamo o tradicionalnim akademskim hijerarhijama i radimo na negovanju raznovrsnije i inkluzivnije nauke“ (Eidinger 2017). Čini se da je Vikipedija svakako otvorila prostor da na scenu širenja znanja izađu ljudi koji nemaju društveno priznati status stvaraoca znanja, ali zato, potencijalno, mogu imati bitnu ulogu u širenju znanja (pod uslovom da savesno citiraju svoje kredibilne izvore koje cene zbog ideja, a ne zbog statusa ili moći onih koji iza njih stoje). U svakom slučaju, hteli da priznamo ili ne, Vikipedija je, zbog svoje popularnosti, već akter na sceni stvaranja znanja upravo zato što je „medij koji doprinosi diversifikaciji uglova posmatranja“ i zato što kao „komunikaciona platforma za diskusiju otvorena svim korisnicima i temama...uz određenu korektivnu

31 “Evidence suggests Wikipedia is accurate and reliable. When are we going to start taking it seriously?”. *The Sydney Morning Herald*, autor Liam Mannix objavljen 13. Septembra 2022. <www.smh.com.au/national/evidence-suggests-wikipedia-is-accurate-and-reliable-when-are-we-going-to-start-taking-it-seriously-20220913-p5bhl3.html>

Pristupljen 5. novembra 2023.

ulogu od strane čitalaca...može doprineti širenju znanja“ (Raković 2023: 534). A što se savesnog citiranja tiče, možda je vreme da članovi akademske zajednice prestanu da se plaše da pominju Vikipediju, ako ne kao izvor informacija, onda već kao izvor preko kojeg su došli do onoga što smatraju pouzdanim izvorom informacija.³²

Literatura

Antonijević, Smiljana. 2015. *Amongst Digital Humanities: An Ethnographic Study of Digital Knowledge Production*. New York: Palgrave Macmillan.

Banić, Grubišić Ana. 2012. Istraživanje religija na internetu. *Antropologija* 12 (3): 99-114

Blagojević, Gordana. 2011. Internet u savremenim etnološkim i antropološkim istraživanjima. *Zbornik Matice srpske za društvene nauke* 134: 17-27

Bogdanić, Aleksandar. 2013. Nova medijska paradigma – od medijacije do medijalizacije društvenog komuniciranja. *Politeia* 3 (5): 11-37.

Bruckman, Amy. 2022. *Should You Believe Wikipedia*. Cambridge: Cambridge University Press.

Burke, Peter. 2012. *A Social History of Knowledge II: From the Encyclopedia to Wikipedia*. Cambridge: Polity Press

Denning, Peter. 2005. Wikipedia Risks. *Communications of the ACM* 48 (12): 152.

Eidinger, Andrea. 2009. Cultivating a Conscientious Citation Practice. *Unwritten Histories*, Accessed November 15th, 2023. Available at: www.unwrittenhistories.com/cultivating-a-conscientious-citation-practice

Gavrilović, Ljiljana. 2004. Etnografija virtuelne realnosti. *Glasnik Etnografskog instituta SANU* 52. 9-16

Grasseni, Cristina (ed.) 2022. *Audiovisual and Digital Ethnography: A practical and Theoretical guide*. London: Routledge.

Greco, John. 2021. *The Transmission of Knowledge*. Cambridge: Cambridge University Press.

³² Za potrebe pisanja ovog rada, sledeće autore sam pronašao preko Vikipedije: Lih: 2009; Reagle: 2010; Bruckman: 2022. Svo troje su autori koji su pisali knjige koje su objavile izdavačke kuće koje smatram kredibilnim.

Haverinen, Anna. 2015. Internet Ethnography: The Past, the Present and the Future. *Ethnologia Fenica* 42: 79-90.

Hine, Christine. 2015. *Ethnography for the Internet: Embedded, Embodied and Everyday*. London: Bloomsbury.

Hjorth, Larissa (ed.) 2017. *The Routledge Companion to Digital Ethnography*. New York: Routledge.

Ianero, Biagio. 2021. Stigmergic electronic gates and networks. *Journal of Computational Electronics* 20 (2): 2614-2621.

Janjić, Stefan. 2021. Kultura sećanja na Wikipediji: Diskurs o ratnim sukobima u Jugoslaviji. Doktorska disertacija. Univerzitet u Novom Sadu – Filozofski fakultet.

Jemielniak, Dariuz. 2014. *Common Knowledge: Ethnography of Wikipedia*. Stanford: Stanford University Press.

Kleut, Jelena. 2015. Semiotička dekonstrukcija ekspresivnih mogućnosti u virtuelnom komuniciranju. Doktorska disertacija. Univerzitet u Beogradu – Fakultet političkih nauka.

Kolbitsch, Josef and Hermann A. Maurer. 2006. The Transformation of the Web: How Emerging Communities Shape the Information We Consume. *Journal of Universal Computer Science* 12 (2): 187-213.

Kozinets, Robert V. 2015. *Netnography: Redefined*. London: Sage Publications Ltd.

Lih, Andrew. 2009. *The Wikipedia Revolution*. New York: Hyperion.

Lund, Arwid. 2017. *Wikipedia, Work and Capitalism: A Realm of Freedom?* New York: Palgrave Macmillan.

Mastilo, Milica. 2023. „Finding the Right Literature“. In *Research is Back: Handbook on Academic Writing for Students of Humanities*, ur. Tara Pešić i Jovana Milovanović, 25-45. Beograd: Produkcija alumnija Filološkog fakulteta Univerziteta u Beogradu.

McDowel, Zachary J. and Matthew A. Vetter. 2022. *Wikipedia and Representation of Reality*. New York and London: Routledge.

Mesgari, Mostafa. 2014. “‘The Sum of All Human Knowledge’: A Systematic Review of Scholarly Research on the Content of Wikipedia”. *Journal of the Association for Information Science and Technology* 66 (2): 219-245.

Perković, Ivana, Sanja Raković i Marija Jović. 2019. Mogućnosti netnografskog istraživanja korisnika Jutjub platforme orijentisanih na srpsku muzičku baštinu. *Etnološko-antropološke sveske* 19 (30). 55-72.

Petkovska, Sanja. 2012. Upotreba Vikipedije u istraživanju. *Kultura* 136. 62-84.

Postill, John. 2011. *Localizing the Internet: An Anthropological Account*. New York and Oxford: Berghahn Books.

Przybylski, Liz. 2021. *Hybrid Ethnography: Online, Offline, and In Between*. Los Angeles: Sage.

Radivojević, Sonja. 2020. (De)kolonizacija digitalnog okruženja: internet i novi(ji) mediji kao mesta savremenih antropoloških istraživanja i kako im etnografski prići. *Glasnik Etnografskog instituta SANU* 68 (2): 419-438.

Raković, Slaviša. 2023. Vikipedija kao područje borbe za isključivu etničku aproprijaciju kulturnog nasleđa: Čiji je Avdo Mededović? *Etnoantropološki problemi* 18 (2): 515-538.

Ray, Victor. 2018. The Racial Politics of Citation. *Inside Higher Ed*. Accessed November 9th, 2023. Available at: www.insidehighered.com/advice/2018/04/27/racial-exclusions-scholarly-citations-opinion

Reagle, Joseph. 2010. *Good Faith Collaboration: The Culture of Wikipedia*. Boston: MIT Press.

Stanisavljević Petrović, Zorica, Dragana Pavlović i Anastasija Mamutović. 2017. Modernizacija kulture učenja: Vikipedija kao izvor znanja. *Godišnjak za sociologiju* 13 (18): 9-24.

Steinsson, Sverrir. 2023. Rule Ambiguity, Institutional Clashes, and Population Loss: How Wikipedia Became the Last Good Place on the Internet. *American Political Science Review* 118 (1). 235-251.

Terras, Melisa, Julian Nyhan i Edward Vanhoutte. 2013. *Defining Digital Humanities: A Reader*. Farnham: Ashgate.

Trifunović, Vesna. 2010. Internet kao teren: primer sakupljanja folklorne građe. *Glasnik etnografskog instituta SANU* 58 (1): 157-168.

Underberg, Natalie M. and Elayne Zorne (eds.) 2013. *Digital Ethnography: Anthropology, Narrative and New Media*. Austin: University of Texas Press.

Vanderdorpe, Christian. 2015. Wikipedia and the Ecosystem of Knowledge. *Scholarly and Research Communication* 6 (3): 1-10.

Vitković, Biljana. 2013. Internet i razvoj demokratske javne sfere. *Časopis za upravljanje komuniciranjem* 28: 89-110.

Zaharijević, Adrijana. 2018. *Angažovano prevođenje filozofije: sličaj pojma agency*. Beograd: Repozitorijum Instituta za filozofiju i društvenu teoriju.

Zlatić, Vinko. 2011. „Knowledge Networks: The Case of Wikipedia“. In *Encyclopedia of Life Support Systems*, Guido Caldarelli (ed.), 79-106. Oxford: Eolss Publishers.

Zlatović, Anja. 2022. Počivaj na internetu: virtuelno opstajanje ličnog identiteta kao posmrtno umiranje ili digitalna besmrtnost. Doktorska disertacija. Univezitet u Beogradu – Filozofski fakultet.

Izvori

“Evidence suggests Wikipedia is accurate and reliable. When are we going to start taking it seriously?”. *The Sydney Morning Herald*, autor Liam Mannix objavljen 13. Septembra 2022. <www.smh.com.au/national/evidence-suggests-wikipedia-is-accurate-and-reliable-when-are-we-going-to-start-taking-it-seriously-20220913-p5bhl3.html> Pristupljen 5. novembra 2023.

“Judges rely on Wikipedia for their opinions, a new study finds”. *The Washington Post*, autor Noam Cohen, objavljen 5. Avgusta 2022. <www.washingtonpost.com/outlook/2022/08/05/judges-rely-wikipedia-their-opinions-new-study-finds/> Pristupljeno 8. novembra 2023.

“Paid editors on Wikipedia: Should you be worried?“. *The Conversation*, autorka Kim Osman, objavljen 21. avgusta 2014. <theconversation.com/paid-editors-on-wikipedia-should-you-be-worried-30527> Pristupljeno 4. novembra 2023.

“Pakistan blocks Wikipedia for ‘blasphemous content’“. *BBC*, autorka Maria Zaccaro, objavljen 4. februara 2023. <www.bbc.com/news/world-asia-64523501> Pristupljeno 7. novembra 2023.

“Pozivamo vas na okupljanje vikipedijanaca“. *Vikimedija*. <<https://wikimedia.rs>> Pristupljeno 7. novembra 2023.

“Saudi Arabia jails two Wikipedia staff in ‘bid to control content’“. *The Guardian*, objavljen 5. januara 2023. <www.theguardian.com/technology/2023/jan/05/saudi-arabia-jails-two-wikipedia-staff-in-bid-to-control-content> Pristupljeno 7. novembra 2023.

“Vikipedija na crnogorskom jeziku važan projekat za promociju crnogorskog identiteta“. *Antena M*, autorka Marija Mitrović, objavljen 27. oktobra 2019. <www.antenam.net/drustvo/137577-vikipedija-na-crnogorskom-jeziku-vazan> Pristupljeno 1. novembra 2023.

“What is it with Wikipedia?”, *BBC*, autor Bill Thompson, objavljen 16. decembra 2005. <[news.bbc.co.uk/2/hi/technology/4534712.stm](https://www.bbc.co.uk/2/hi/technology/4534712.stm)> Pristupljeno 7. novembra 2023.

“What Wikipedia’s First Users Got Wrong”. *Time*, autorka Lily Rothman, objavljen 15. Januara 2015. <time.com/3667915/wikipedia-anniversary/> Pristupljeno 3. novembra 2023.

“Wikipedia ‘facts’ depend of which language you read them in”. *The New Scientist*, autor Matt Reynolds, objavljen 13. decembra 2016. <www.newscientist.com/article/2115986-wikipedia-facts-depend-on-which-language-you-read-them-in/> Pristupljeno 1. novembra 2023.

“Wikipedia is not woke: Insists Jimmy Wales”. *The Telegraph*, autor Gareth Corfield, objavljen 25. februara 2023. <www.telegraph.co.uk/business/2023/02/25/wikipedia-not-woke-insists-founder-jimmy-wales/> Pristupljeno 7. novembra 2023.

“Wikipedia is the Last Best Place on the Internet”. *Wired*, autor Richard Cooke, objavljen 17. februara 2020. <<https://www.wired.com/story/wikipedia-online-encyclopedia-best-place-internet/>> Pristupljeno 10. novembra 2023.

„July 2023 Rankings: The World’s Most Visited Websites Around the Globe“. *Digital Information World*, autorka dr. Hura Anwar, objavljen 26. jula 2023. <www.digitalinformationworld.com/2023/07/july-2023-rankings-worlds-most-visited.html> Pristupljeno 8. novembra 2023.

„Meet the Physicist Who Has Created 1600+ Wikipedia Entries for Important Female & Minority Scientists. <www.openculture.com/2022/10/meet-the-physicist-who-has-created-1600-wikipedia-entries-for-important-female-minority-scientists.html> Pristupljeno 13. novembra 2023.

„The great Wikipedia fundraising controversy“. *Slate*, autor Stephen Harrison, objavljen 2. decembra 2022. <<https://slate.com/technology/2022/12/wikipedia-wikimedia-foundation-donate.html>> Pristupljeno 7. novembra 2023.

„Wikipedia study ‘fatally flawed’”. *BBC*, objavljen 24. marta 2006. <[news.bbc.co.uk/2/hi/technology/4840340.stm](https://www.bbc.co.uk/2/hi/technology/4840340.stm)> Pristupljeno 30. oktobra 2023.

bs.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Neutralno_gledište. Pristupljeno 7. novembra 2023.

en.wikipedia.org/wiki/Reliability_of_Wikipedia. Pristupljeno 7. novembra 2023.

en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Bureaucrats> Pristupljeno 7. novembra 2023.

en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Wikipedians> Pristupljeno 1. novembra 2023.

sh.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Bez_vlastitog_istraživanja. Pristupljeno 7. novembra 2023.

sh.wikipedia.org/wiki/Wikipedija:Pet_stubova> Pristupljeno 30. oktobra 2023.

sh.wikipedia.org/wiki/Wikipedija:Proverljivost. Pristupljeno 7. novembra 2023.

sr.wikipedia.org/sr-el/Википедија:Администратори> Pristupljeno 7. novembra 2023.

sr.wikipedia.org/sr-el/Википедија:Проверљивост. Pristupljeno 7. novembra 2023.

sr.wikipedia.org/sr-el/Википедија:Проверљивост. Pristupljeno 7. novembra 2023

Slaviša Raković

Wikipedia as object of research, ethnographic fieldwork and source of information (?): Netnography of the most popular online encyclopedia

This paper explores the ethnographic research potential of Wikipedia, an online, crowdsourced encyclopedia. The starting point is the assertion that, during Wikipedia's crowdsourcing process, offline practices of constructing narratives of "truth" and "accuracy" often transition into the online space. Consequently, the encyclopedia emerges as a dynamic arena of communication among the texts themselves and their authors. Simultaneously, Wikipedia articles and their authors undergo corrective scrutiny and criticism from readership and other contributors, turning the encyclopedia into a location of constant changes through decentralized editing practices. Considering Wikipedia as an ongoing open communication space, the conclusion drawn here is that this encyclopedia can be regarded as a simultaneous ethnographic research object, ethnographic field, and, despite its unreliability, a source of information that, notwithstanding criticism, plays a role in the dissemination of knowledge.

Keywords: Wikipedia, open encyclopedia, online ethnography, ethnographic field